

KAPITOLY Z DĚJIN MORAVSKÉ CÍRKVE

Historie arcibiskupského chlapeckého
semináře a gymnázia v Kroměříži
v letech 1856-1950

Církevní školství v olomoucké diecézi

Město Kroměříž je významným místem olomoucké arcidiecéze. Biskup olomoucký byl především hlavou své diecéze, ale také majitelem rozsáhlých statků, mocným lenním pánem a měl zvláštní postavení na zemském sněmu. Pokud nebyl při investituře českého krále přítomen pražský arcibiskup, zastupoval jej olomoucký. Tato dvojí vláda biskupova, světská a duchovní, byla vtělena do obsahu volebních kapitulací. Od volby Prusinovského²⁵ byl v nich kladen hlavní důraz na náboženskou obnovu, rozsáhlý rekatolizační plán.²⁶

Morava byla od 16. století pověstná svojí náboženskou pestrostí a nekatolíci měli od poloviny tohoto století jasnou většinu.²⁷ Je to období renesance luteránství na troskách upadajícího utrakvismu, doba snah vytvořit samostatné obce a dosáhnout povolení augšpurské konfese. Čeští bratři měli ve svých řadách mnoho významných šlechticů a tvořili na Moravě silnou politickou stranu. Do tohoto rozjitřeného náboženského ovzduší zavanul dech Tridentu a obrodných jezuitských snah, což je spojeno především s biskupem Markem Khuenem.²⁸ Tento biskup, nástupce biskupa Doubravského, za kterého se nekatolictví na Moravě velmi dařilo, učinil první a těžký krok katolické reformace. Byl to hodnostář tvrdě vyžadující poslušnost a loajalitu, což se projevovalo v mnoha rozhořčených a nabádavých listech, posílaných např. Brňanům, Olomoučanům, Hulíňanům a jiným. Velkou píli vynaložil především na obnovu kněžského života. Neřádné kněze vypovídal z markrabství, stavěl před soud, a dokonce i žalářoval. Ujímal se legitimních kněží a chránil je před občasnou zlovůlí měšťanů. Khuenovo snažení, především jeho enormní přísnost,

²⁵ Vilém Prusinovský z Vítkova (1534–1572), v letech 1565–1572 byl biskupem olomouckým

²⁶ Volební kapitulace Prusinovského, čl. 1–13

²⁷ O počtu nekatolíků na Moravě se názory rozcházejí. Např. Dudík (Statuten der dieceze Olmutz v r. 1568, Brno 1870) uváděl, že katolíků byla v té době sotva třetina obyvatelstva

²⁸ Marek Khuen (asi 1500–1565), v letech 1553–1565 byl biskupem olomouckým

měla zbavit Moravu všech nelegitimních kněží a vrátit ji zpět do lůna katolické církve. Za svého života ovšem poznal, že tento těžký úkol je nad jeho síly. Jeho nástupci se hodlali plně řídit usnesením tridentského koncilu a v započatém díle pokračovat. Do volebních kapitulací pronikly závěry koncilu, především pak obnovení bývalé církevní kázně, každoroční synoda a vizitace. Ty, jako i inkvizice proti kacířům, byly v diecézi známy již z dřívějších dob, ale Tridentinem byly znova nařízeny. Biskup měl podporovat křesťanské školy, starat se o semináře a chudé kostely, měl zakládat tiskárny, knihovny a semináře pro kleriky. Olomouckému biskupovi ukládaly kapitulace, aby i služebníky, rádce a úředníky vybíral výhradně jen z katolíků, aby se vyvaroval přílišné nádhery a přepychu svého dvora.

Některé články nebyly stejně naléhavé a dávaly biskupům jistou svobodu v jejich plnění. Těžko například svolávat každoroční synodu, když se na Moravě nesešla již 27 let. Přesto Prusinovský synodu svolal na 10.–12. května 1568 a zde byla Tridentská ustanovení prohlášena, sice ne ve zřejmé formě leč přece, za závazná.

Úspěchy biskupských vizitací byly dlouho rozpačité, především pro odpor nekatolické šlechty. To se podařilo zvrátit až biskupu Pavlovskému.²⁹

Inkvizici proti kacířství měl nařizovat biskup jednou ročně ve svém kněžstvu. Byla zacílena především na nevhodné, kacířské knihy. Posledním biskupem, který mohl inkvizici nařizovat i proti laikům, byl biskup Khuen. Vůbec byli biskupové na Moravě nuceni k opatrnému a mírnému přístupu. Jejich nelehkým úkolem bylo vyvažovat poměry mezi katolíky a nekatolíky a leckdy se museli nekatolíků zastat i proti svým rázným úředníkům.³⁰

Největší nebezpečí ovšem církvi hrozilo od tzv. bludných či kacířských knih. Inkviziční opatření proto výslovně mířila proti nebezpečným knihám. Již papežskému inkvizitorovi Jindřichu Institorovi byly dány podrobné instrukce a svěřeny rozsáhlé pravomoci v této oblasti. Na Moravě měla být zřízena cenzurní komise a tiskařům bylo zakázáno vydávat knihy bez povolení biskupů. Přes všechna opatření a vynucenou loajalitu tiskařů (chtěli-li monopol na zakázky, byli nuceni biskupův zákaz dodržovat) počet bludných knih na Moravě vzrůstal. A tak byly necenzurované spisy zajišťovány, ničeny a šířitelé dokonce zatýkáni.

Velmi významný článek volební kapitulace byl článek čtvrtý, který nařizoval biskupovi, aby podporoval křesťanské školy, semináře, katechismy a chudé farní kostely. Nová vyznání, vzniklá odštěpením od katolické církve, kladla na školství zvláštní důraz a jmenovitě školy bratrské a protestantské si získaly velký ohlas. Právě biskup Marek Khuen udělal pro rozvoj církevního školství mnoho a další biskupové se již mohli o jeho dobrý počín opírat.

²⁹ Stanislav II. Pavlovský z Pavlovic (asi 1545–1598), v letech 1579–1598 byl biskupem olomouckým

³⁰ Jan z Telče (1576–1578) musel zasáhnout proti horlivému úředníku v Hukvaldech, který jménem biskupa začal vykazovat všechny nekatolíky z panství. Biskup, který o ničem nevěděl, jej ostře pokáral, že proti němu pobuňuje místní obyvatelstvo

Kapitula však školní závazky nepokládala jen na biskupa. Sami kanovníci učili na dómské škole a ještě v 16. století byl kanovník scholastik pánem všeho školství v diecézi. Kapitula se starala i o zaopatření školního personálu a zacházela s nadačními penězi.

Začalo se vážně hovořit o seminářích pro kleriky a nebyly zde myšleny semináře tridentské, nýbrž školy pro chudé žáky, což byl i případ semináře v Kroměříži. Měly být zřízeny v biskupských městech a městečcích a doplňovat tridentský seminář v Olomouci. Prvním biskupem s tímto plánem byl zřejmě Jan Grodecký,³¹ který přemlouval císaře Maxmiliána II., aby povolil i nadále školu při jezuitské koleji v Brně.

Tridentský sněm nařizoval, aby ve všech diecézích byly zřízeny kněžské semináře, tj. ústavy, ve kterých by se dostalo především chudým mladíkům církevního vzdělání a náboženské výchovy a po dobu studia i veškerého hmotného zaopatření. Bohatší uchazeči měli být přijímáni za určitý poplatek. Hmotný majetek semináře měl být zajištěn tak, že biskup povolal dva zástupce z kapituly a dva zástupce za městský klérus a po poradě s nimi oddělil semináři určité dávky z biskupských a kapitulních statků a dalších beneficí či církevních příjmů v diecézi. Biskup Marek Khuen již toto tridentské nařízení z důvodu své smrti nestihl vykonat.

Bez biskupí po jeho nenadálé smrti celou věc značně zkomplikovalo, navíc se ukázalo, že zamýšlené příjmy na zřízení semináře nebudou stačit. Nelehkého úkolu se ujal biskup Vilém Prusinovský, a ten se vrátil k původnímu Markovu záměru povolání jezuitů na Moravu. Roku 1566 se dohodl s provinciálem Mikulášem Lanoyem a ten poslal do Olomouce dva své bratry. K nim do konce roku přibyli další a z Vídně byl povolán rektor Hutard Perez. Tak byl učiněn počátek jezuitské koleje v Olomouci. Jezuité se stali biskupovými rádci, byli vyhledávanými kazateli, brilantními teology a svým působením významnou měrou přispěli k obnově církevní kázně. Biskup se o seminář v Olomouci příkladně staral i po stránce materiální, roku 1568 daroval seminaristům dům a zahradu u katedrály, které získal jako odúmrť po Hynku Krušinovi z Lichtenburka. Nicméně biskupovy záměry se rozcházely mnoha směry a s tím rostly i finanční požadavky na jiné projekty. Ukázalo se, že financování semináře bude problémem. Ani záměr na trvalou fundaci ve výši 1000 zlatých ročně se nezdařil. Celkově se dozor, především ekonomický, nad seminářem značně zostřil. Kněží také nelibě nesli, že biskup měl v jezuitech nejvěrnější přátele a pomocníky. Po smrti zakladatele semináře spory vypukly naplno. V nové volební kapitulaci Jana Grodeckého byla vsunuta podmínka na vytvoření nové katedrální školy, nezávislé na jezuitech. Ta však v konečném důsledku jezuitům nijak neuškodila. Grodecký byl, podobně jako jeho předchůdce, přítel jezuitů, a tak byly spory tlumeny, nicméně až do období zvolení Jana z Telče

³¹ Jan XVII. Grodecký (1525–1574), v letech 1572–1574 byl biskupem olomouckým

byla jezuitům fundace vyplácena jen částečně a neustále museli bojovat za své setrvání v Olomouci. Teprve okolo roku 1579 se zlepšil vztah kapituly vůči jezuitům natolik, že zvítězilo přesvědčení, že nelze upírat jezuitům fundaci, která byla stvrzena nejvyšší mocí duchovní i světskou. Napříště již nepůjde o spory o podstatu fundace jako takové, ale o úpravu řádových závazků a žactva.

Církevní školství v Kroměříži

Kroměříž zaujímal výsadní postavení v olomoucké diecézi již odedávna. Kroměřížský zámek tak, jak v něm bydleli biskupové Doubravský a Khuen, nevynikal žádným přepychem. Mnohá okna ani nebyla zasklena, nýbrž zakryta papírem napuštěným v oleji. Teprve Vilém Prusinovský založil zámeckou zahradu a vybavil přepychově biskupskou rezidenci. Biskup rád strojil hostiny pro své přátele a příbuzné i úředníky, ač sám žil značně skromně a dovedl se postit. Sám si jako dobrý diplomat uvědomoval význam a výhodu vysoce postavených známých, a tak přijímal na svůj dvůr šlechtické syny (pacholata), aby si tam zvykali na dobré mravy, chodili do školy a konali služby přiměřené svému věku. Biskup v 16. století byl především kníže se vši okázalou nádherou a důstojnou reprezentací. Pro mnohé šlechtické rody bylo věcí prestiže mít své syny ve službách biskupů. Nicméně dluhy narůstaly a biskup Tomáš Albín z Helfenburka³² našel kroměřížský zámek prakticky bez inventáře. K hostinám si musel od kapituly vypůjčovat stříbrné náčiní a koberce.

Oslabené biskupské příjmy a dluhy jej donutily k razantním úsporám, omezil i počet dvorského služebnictva. Další biskupové střídavě vedli nákladné i skromnější dvory a kapitola rekatolizačních požadavků byla uzavřena povoláním teologa právníka do biskupských služeb. Tím se po smrti oficiála Jana Hada z Hadrštorfu stal roku 1570 Dr. Petr Illicius, který přijal úřad kancléře a auditora. Krom jiného byl i soukromým učitelem biskupů.

Církevní školství pod patronací biskupů má v Kroměříži dlouhou tradici a přirozeně souviselo s tím, že město bylo sídelním biskupským místem.

Jezuitská kolej zanikla po dobytí Kroměříže Torstensonem a město se díky biskupovi Liechtenštejnovi³³ začalo propojovat s piaristy. Vznik řádu se uskutečnil v pravém slova smyslu 18. 11. 1621, kdy se na základě breve papeže Řehoře XV. dosavadní sdružení proměnilo v řád, ordo, čímž byl jeho vývoj dovršen. Nový řád se nazýval Ordo Matris Dei Sancti Apostolatus Ministerio Scholarum Piarum a jeho výsady potvrdila konstituce z roku 1622. První komunity začaly vznikat nejen v Itálii, ale i za Alpami ve střední Evropě a v roce 1631 v Mikulově, poté ve Strážnici a Lipníku. Tak byl položen základ k prvním mimoitalským komunitám, které utvořily provincii zvanou „Germania“. Roku 1687 v Kroměříži vznikla z popudu biskupa knížete Liechtenštejna piaristická kolej, i když o jejím zřízení se ve městě

³² Tomáš Albín z Helfenburka (?–1575), v letech 1574–1575 byl biskupem olomouckým

³³ Karel II. Lichtenštejn-Kastelkorn (1604–1695), v letech 1664–1695 byl biskupem olomouckým

uvažovalo již od roku 1683. Ve městě jim patřil kostel sv. Jana Křtitele a roku 1696 dostávají novou budovu. Rektorem se stává spisovatel a učitel ze Strážnice Daniel a s. Barbara Moreska.³⁴ Původně se zde vyučovalo latinsky, škola je zpočátku jednotřídní, postupem času vznikají čtyři gramatické a dvě humanitní třídy. V letech 1850–1852 se přidávají dvě třídy filozofické a piaristické gymnázium se stává vyšším gymnáziem. V době největšího rozmachu zde studovalo okolo tři sta žáků z celé Moravy. Piaristé byli do značné míry tolerantní, a tak zde studovali i nekatolíci a židé. V 19. století se vyučovalo německy a škola byla jednou z opor německého živlu ve městě. Nicméně na gymnáziu vyučovalo také mnoho profesorů slovanského původu, kteří pro věc národního obrození udělali mnohé.

V letech 1748–1750 zde vyučoval Gelasius Dobner, nezpochybnitelný svými zásluhami o české dějepisectví, což uznala čestným titulem c. k. historiografa i Marie Terezie. Na začátku 19. století zde působil Bonifác Buzek (v letech 1829–1832), jehož žáci patřili k významným českým obrozencům (F. M. Klácel, dr. F. Brauner a další). Profesor Lambert Schwarz (1811–1886) byl významný kroměřížský buditel a profesor Kassián Rachlík (1804–1853), mineralog a botanik, založil ve městě rozsáhlou sbírku nerostů. Profesor Schwarz byl jeden z mála, kdo ve své době ovládal český pravopis a profesor Gilbert Blažek (1839–1890) učil na hlavní škole při piaristickém gymnáziu česky, což bylo proti osnovám německých hlavních škol.

Piaristé měli za úkol především vyučovat, ne provádět aktivní germanizační politiku, jak jim bylo často mnohými národními buditeli podsouváno. V roce 1861 byl na piaristickém gymnáziu zaveden slovanský vyučovací jazyk, ne ovšem jako jazyk hlavní. V areálu budovy školy se také nacházela velmi dobře zásobená slovanská knihovna. Hudba, zpěv a divadlo byly disciplíny, které po mnoho let charakterizovaly život kroměřížské piaristické komunity. Žáci zpívali při bohoslužbách u sv. Mořice a byl zde založen „zpěvácký seminář“, který sice zanikl s kolejí, ale z jeho fundace byli placeni choralisté až do roku 1911.

S životem piaristického gymnázia byl spojen po určitou dobu i život studentů kroměřížského chlapeckého semináře. V prvním školním roce 1854/1855 bylo ze 26 žáků semináře 23 kleriků, kteří docházeli na piaristické gymnázium. Je pochopitelné, že u budoucích kleriků byla snaha zajistit výuku především na katolické škole, a tak se piaristické gymnázium samo nabízelo. Nicméně piaristé byli přetíženi a podle výnosu ministerstva z roku 1857 byl počet žáků upraven na maximálně 50 ve třídě. Proto bylo rozhodnuto, že žáci budou navštěvovat veřejnou výuku na piaristickém gymnáziu a v semináři bude zřízena domácí výuka. Žáci 7. a 8. třídy semináře navštěvovali jako privatisté piaristické gymnázium, aby mohli složit maturitní zkoušku. Seminář v té době ještě právo veřejnosti neměl, tudíž ani právo maturity a od roku 1869 platil ministerský výnos, že bohoslovectví na teologické fakultě mohli

³⁴ Daniel a s. Barbara Moreska SchP. (1640–1698), vysvěcen r. 1666

studovat jenom ti, kteří se prokáží státně platným závěrečným vysvědčením. To byl hlavní důvod, proč žáci chlapeckého semináře piaristické gymnázium navštěvovali.

V roce 1873 přechází piaristické gymnázium pod státní správu a jeho následovníkem se tak stává Deutsches ober gymnasium, na kterém dosluhuje 6 piaristických profesorů. V roce 1919 je reformováno a sloučeno s německou reálkou pod správou J. Gärtnera, rodem Čecha. Následující rok se prof. Breitenbacher, kdysi učitel arcibiskupského semináře, knihovník a archivář arcibiskupství, dozvěděl, že Gärtner potají sbírá přihlášky žáků do I. třídy a využívá k tomu protináboženského tažení. Prof. Breitenbacher tuto skutečnost oznámil starostovi Kroměříže Jedličkovi a ten celý případ postoupil příslušným orgánům. Tím byla získána vítaná záminka pro zrušení této nepohodlné školy, která byla trnem v oku všem Čechům a byla roku 1920 zrušena.³⁵

Piaristé a jejich následovník, německé gymnázium, nikdy neměli méně než tři sta studentů. Situace se začala měnit po roce 1882, kdy vzniklo v Kroměříži české gymnázium, a studentů německého gymnázia začalo rapidně ubývat. V roce 1910 již počet klesl na 158 a z toho ještě byly 7. a 8. třída již zmiňovaní chovanci arcibiskupského chlapeckého semináře, který neměl právo veřejnosti.

Důvod, proč chovanci semináře navštěvovali piaristické a později německé gymnázium, již byl uveden. Do roku 1882 neměli v Kroměříži šanci získat maturitní zkoušku jinde než na německé škole, a tak je jen logické, že se na přechod do 7. třídy a studium v němčině pečlivě připravovali. Právě toto posilování německé školy nezanedbatelným počtem žáků bylo semináři a církvi českými národovci a buditeli vyčítáno. Německá část obyvatel města totiž o udržení německého obergymnazia velmi stála. Politika a národní šovinismus zasahoval i do školství.

Jiná věc je, proč chlapecký seminář, který sám o sobě nebyl německý, po roce 1882 neposílal svoje žáky na české gymnázium, i když českých žáků byla v semináři převaha. Jeden z důvodů byl ten, že o studenty semináře nikdo na českém gymnáziu nestál. Koexistence byla od samého začátku dobrá, školy si svým charakterem a způsobem získávání studentů nijak výrazně nekonkurovaly. České gymnázium mělo svých studentů relativně dost a o velmi specifický segment studentstva, totiž kleriky katolické církve, prostě otcové zakladatelé českého gymnázia nestáli. Nezapomínejme ovšem, že arcibiskupský seminář byl opravdu svým charakterem a studijním cílem dosti specifický, navíc se etabloval od samého začátku jako internátní a nadregionální škola, a tak do systému a soustavy kroměřížských středních škol vlastně nikdy zcela nezapadl. I měšťanskou veřejností byl vnímán jako tzv. „seminárka“, kde chlapci chodí ve „štrúdlu“ a půjdou „na kněze“. Tato jistá animozita měla samozřejmě i skrytý nacionální podtext.³⁶ Další důvod musíme

³⁵ Případ je dobře popsán v publikaci Kroměříž, město a okolí, Brno 1932

³⁶ v 90. letech 19. století byla církev v Kroměříži považována spíše za proněmeckou a za spojence rakousko-uherského panovnického domu

hledat uvnitř samotného semináře, jeho charakteristiky a samotných cílů a směřování. Velkou roli tady hrála tradice a jistá setrvačnost, stejně jako to, že německé gymnázium bylo do velké míry chápáno učiteli semináře jako následovník piaristického, tedy církevního, gymnázia. Navíc i učitelský tým německého gymnázia byl v dobrých osobních vztazích s učiteli chlapeckého semináře. Usuzovat na národnostní podtext či jisté preference k německému jazyku jako lepšímu nástroji k vědění je v druhé polovině 19. století chybou. Profesorský sbor v semináři dbal velmi důrazně o zachování utrakvistického charakteru školy a preference jednoho jazyka v uvažování, ostatně vždy českého ředitelství semináře, určitě nehrály roli.

Piaristické gymnázium sehrálo v dějinách Kroměříže, ale i celé Moravy významnou roli. Z jeho tříd vyšlo mnoho významných osobností regionu, ať již na poli kulturním nebo hospodářském.

Aby byl výčet církevních školských institucí v Kroměříži úplný, je třeba zmínit pokus o vytvoření řádové koleje a gymnázia františkánského řádu. Je spojen s působením J. Kapistrána Vyskočila v úřadě provinciála v letech 1935 až 1938. Vyskočil měl zkušenost jako učitel na arcibiskupském gymnáziu a viděl tudy cestu, jak připravit vzdělaný františkánský dorost. Sídlo pro kolej mělo být v Kroměříži. Nejprve se sem přemisťuje juvenát z Uherského Hradiště, využil místa bývalého piaristického kláštera a v roce 1936/1937 byl proveden nábor do prvního ročníku. Zájemců o vstup k františkánům přibývalo zejména z Moravy díky působení františkánských terciářů i Vyskočila samotného. Prvních 68 chovanců františkánského „gymnázia“ se mělo vzdělávat na arcibiskupském gymnáziu, ale brzo se ukázalo, že na náročnost studia vesměs nestačí. Daleko úspěšnější byli tito žáci na kroměřížské reálce. Klášter svojí kapacitou nestačil, a tak bylo rozhodnuto o stavbě nové budovy pro kolej. Stavbu započal až provinciál Urban, který vystřídal Kapistrána Vyskočila ve funkci. A nová budova Koleje sv. Antonína byla skutečně postavena v letech 1938 až 1940. Františkáni v okupační době prožívali svoje specifické problémy, a tak se nadějný projekt vlastně nikdy zcela nerozběhl. Františkánské gymnázium i kolej měly být provázány s arcibiskupským seminářem a hlavně gymnáziem, což se ve svém důsledku ukázalo jako nereálné. Františkánskému dorostu nechybělo zapálené nadšení, ale studijní předpoklady vesměs ano. Nicméně je to další, velmi zajímavý pokus o realizaci církevního školství v Kroměříži.³⁷

³⁷ Do systému církevního školství lze zařadit i „opatrovnu“ malých dětí Kongregace milosrdných sester sv. Vincence de Paul. In: Součková, M.: Důsledky rozpadu Rakousko-Uherska a vzniku Československé republiky pro Kongregaci Milosrdných sester sv. Vincence de Paul ve dvacátých letech 20. století. Diplomová práce. UP Olomouc 2016

II. Vznik arcibiskupského chlapeckého semináře, vývoj do roku 1910

Seminář založil v roce 1854 arcibiskup Fürstenberg³⁸, věrný závěrům tridentského koncilu, který tuto povinnost biskupům stanovil. Filozofií takovéto školy bylo chránit mládež od světských svodů a cvičit je v církevních naukách. Církev té doby se bránila přílišnému liberalismu, který vnikal do společnosti i církve od poloviny 19. století. Dá se říci, že v 19. století většina kněžstva nebyla dostatečně vyzbrojena filozoficky ani teologicky k tomu, aby se s úspěchem vyrovnala s církví nepřátelskými proudy v české společnosti. Výchova ke zbožnosti měla příliš konzervativní rysy. Nápadný rigorismus a legalismus v oficiální morální teologii vedl jednak k vytváření katolických, vnějším vlivům uzavřených společenství, jiné k odbojné liberalitě. Jen určitá část kněží žila evangelia a z eucharistie a byla schopna k takovému životu přivést i věřící. Církev na tento stav reagovala po svém, ne vždycky šťastně. I reformy řeholí nebyly bez problémů. V českých zemích tímto krokem pověřil papež Pius IX. kardinála Schwarzenberga. Ovzduší liberalismu ale reformám bránilo. Obzvláště špatně se dařilo právě piaristům, kde byla řádová kázeň zvláště špatná. Ztráceli jedno gymnázium za druhým. Církev k obrodě volila radikalizující prostředky, které se však ukázaly jako účinné. Osvědčily se nové a obnovené pobožnosti jako byly křížové cesty, májové pobožnosti, úcta k Srdci Páně a modlitba sv. růžence. Od poloviny 19. století byly opět konány lidové misie, které se zprvu nesetkaly s pochopením oficiálních úřadů. Ke konci 19. století začaly uzavřené duchovní cvičení pro inteligenci, hlavně na Moravě přičiněním A. C. Stojana³⁹. Podle vzoru německých katolíků byly pořádány v našich zemích také katolické sjezdy, do 1. světové války jich bylo uspořádáno celkem sedm. Jejich význam spočíval v tom, že se katolíci zamýšleli nad vážnými problémy své doby a posilovala se jejich odvaha nacházet společensky prospěšná řešení i celkový pocit sounáležitosti.

Kněžstvo také horlivě pracovalo ve spolkovém životě. Podle vzoru německého kněze Adolfa Kolpinga⁴⁰ byly i u nás zakládány spolky katolických tovaryšů. Během doby vzniklo mnoho katolických spolků, které se také staly součástí života arcibiskupského semináře v Kroměříži.

Primárně byla výchova chlapců v semináři směřována k tomu, aby dále pokračovali v teologických studiích. Proto také chlapci hned od začátku studia obdrželi tonsuru a nosili kleriku. Ústav měl být „semeništěm sluhů Božích“. Oporu

³⁸ Bedřich Egon Iantkrabě z Fürstenberka (1813–1892), v letech 1853–1892 byl šestým arcibiskupem olomouckým

³⁹ Antonín Cyril Stojan (1851–1923), byl v letech 1921–1923 arcibiskupem olomouckým a metropolitou moravským

⁴⁰ Adolph Kolping (1813–1865), německý duchovní, sociální reformátor a zakladatel tzv. Kolpingova díla, zajišťující mladým lidem vzdělání a podporu v nouzi

pro zřizování takovýchto ústavů církev nacházela v Písmu a v církevních bulách Pia VII. a Lva XII.⁴¹ Podle zakládající listiny měli ústav vést vhodní, osvědčení a zbožní kněží. Výchova a vedení hochů měla plně odpovídat zákonům církevní kázně a pravidlům zbožnosti. Vyučování náboženství ve školách byla v 19. století věnována značná pozornost. Je pravdou, že v žádné době nebyly děti tak svědomitě připravovány k přijetí svátosti jako v druhé polovině 19. století. Často se však přihlíželo především k memorování pouček nazpaměť nežli k upřímné náboženské praxi. Jakási výlučnost učitelského a profesorského stavu vedla k byrokratickým sklonům. Učební metody byly zastaralé a učitelé se o žáky mimo zazvonění školních zvonků prakticky nestarali. Kontrolovalo se především bezchybné plnění povinností a důkazem skvělého morálního profilu žáka byla jeho stoprocentní účast na předepsaných náboženských obřadech. Z takovýchto škol ovšem vycházeli mladí lidé často jako naprostí bezvěrci nebo přinejmenším jako lidé nábožensky indiferentní, a to i tehdy, když pocházeli z katolických rodin. Zřizovatel kroměřížského gymnázia a první profesorský sbor si musel být této věci vědom. Jejich odpovědnost byla o to větší, že jejich primárním úkolem bylo vychovat v tzv. „malém semináři“ „předkněze“, tedy mladé hochy, kteří s plným přesvědčením budou studovat teologii. Největším úkolem nebylo přijmout hochy s předpoklady pro kněžské povolání, těch bylo v této době nadbytek, ale působit a vychovávat tak, aby profesori u chlapců toto přesvědčení udrželi a rozvíjeli. Bohužel se často stávalo, že ti, kteří měli církev bránit, to přehnanou a rozhořčenou apologetikou odpůrcům církve značně usnadňovali. Na Macharovy a Masarykovy výpady proti církvi se v katolickém tisku reagovalo se vší vášní, výzvami ke křížovým tažením proti neznabohům a běžně se také sklouzávalo do antižidovské rétoriky. Církev se příliš spoléhala na ochranu ze strany císařského majestátu, a tak zatímco argumenty liberálů působily umírněně a věcně, apologetika katolíka připomínala hokynáře na trhu. To vše se církvi vymstí především po roce 1918. Dlužno dodat, že arcibiskupský seminář byl vesměs takovýchto výpadů ušetřen a ani je nevyhledával.

Od samého počátku byl tedy seminář výběrový a profesori respektovali, že budou chlapce připravovat i pro studium na jiných typech škol než bohoslovecké fakultě. K tomuto ovšem docházelo až od počátku 20. století, statistiky absolventů doby monarchie hovoří jasnou řečí – víc než 90 % studentů z oktávy pokračovalo v bohosloveckém studiu.

Chlapcům, kteří byli přijímáni do primy, muselo být nejméně 12 let. Byl akcentován výběr hochů z chudších rodin, a především z venkova, který byl považován za prostředí málo zasažené liberálními názory. Na druhou stranu škola po celou dobu své existence vybírala školné, ale chudí studenti byli podporováni nejrůznějšími nadačními fondy. I tak se pohybovaly náklady na studium a život ve

⁴¹ Bula Ad Dominicis Greges Custodiam Provida Sollersque

městě v roce 1854 v průměru kolem 15 zlatých, díky nadacím ovšem tuto částku platilo jen 24 studentů ze 188 chovanců.⁴²

Pomoc se uplatňovala především v těchto oblastech:

- nízké, dotované stravy
- stipendia na školní pomůcky a studijní literaturu
- další jednorázové účelové slevy

Stipendia byla pro chlapce velmi důležitá, jejich rodiče se vesměs etablovali z rolnických povolání nebo středně majetné úřednické vrstvy. V roce 1935 existovalo na podporu studentů rovných 74 nadací. Podmínkou pro podporu ovšem byly bezchybné mravy a dostatečná píle ve studiu a v neposlední řadě také naděje na kněžské povolání.

Stavební místo pro budovu bylo vybráno v prostoru mezi Mlýnskou branou a chrámem sv. Mořice. Realizace se ujal vídeňský architekt Josef Erwin von Lippert, který vyprojektoval rozlehlou budovu chlapeckého semináře ve slohu pozdně romantického historismu v arkádovém stylu mnichovské provenience. Na jeho průčelí byl použit dekor inspirovaný florentskou renesancí a stylizovaný rostlinný ornament, jenž představuje jeden z pokusů 19. století o vytvoření vlastního stylu. Stavba byla započata roku 1857 a dokončena v roce 1860. Téhož roku byl do školní kaple dodán oltář z Vídně s figurami dvanácti apoštolů. Tehdejší dispozice kaple nedosahovala přízemí a neměla ani presbytář – tyto úpravy byly dokončeny až v roce 1937. Oltářní obraz vytvořil Alois Zapletal, okenní vitráže Franz Walter z Řezna. Celá stavba stála 216 000 zlatých.

Chovanci po dobu stavby pobývali v budově, která navazovala na přistavovaný seminář a sloužila částečně jako koňské stáje. V prvním patře bylo umístěno dvanáct hostinských pokojů. Zde bývali ubytovaní hosté biskupa, protože zámek neměl dostatečnou kapacitu hostinských místností. Ve druhém patře této budovy byly byty pro lékaře a kuchaře semináře a také hospodářského radu (tj. ředitele arcibiskupských statků).⁴³ 25. srpna 1885 mělo v Kroměříži dojít k setkání císaře Františka Josefa s ruským carem Alexandrem. Ze vzpomínek Friedricha Schwarze, císařského čalouníka, víme, že dosud nedokončenou stavbu semináře měli podle příkazu zvenčí i zevnitř obložit tak, aby vypadala dokončeně. Dvorní maršálek poskytl k tomuto účelu stovky metrů nejjemnějších hedvábných látek, gobelínů a silného plátna. Celý seminář byl zahalen do látek, a tak stála v Kroměříži krásná „Potěmkinova vesnice“.⁴⁴

⁴² Rok 1863/1864

⁴³ Byt hospodářského rady nebyl pravidelně obýván a sloužil spíše jako služební příležitostný byt. Sám hospodářský rada Holub obýval honosnou vilu v Kollárově ulici

⁴⁴ Tato informace je zajímavá, ale zřejmě nepravdivá. Mohlo se snad jednat o opravy, protože budova jako taková dávno dokončena byla. Tuto zajímavost najdeme v literatuře rakouské provenience, konkrétně Cachee, Proschl-Bichlerová: Císař František Josef zcela privátně. Praha 1996. V regionálních pramenech se neuvádí.

V roce 1911 seminář získal právo veřejnosti a budova přestala počtu studentů stačit. Bylo rozhodnuto o velkorysé a rozsáhlé přístavbě, která proběhla v letech 1911–1913. O ní bude pojednáno dále.

Od počátku založení školy bylo rozhodnuto, že seminář musí být ekonomicky soběstačný. O studenty z chudých rodin se staral rozsáhlý podpůrný fond nadací a stipendií, ale bylo nutné také finančně zajistit provoz školy. Seminári byly přiřknuty zisky z nejrůznějších zdrojů. Patřily mu četné pozemky a domy v okolních obcích – především v Obědkovicích, Pačlavicích, Polkovicích, Šelešovicích, Vážanech, četné nemovitosti měl i v samotné Kroměříži. Zisky plynuly z pronájmu bytů ve Štěchovicích a Sladovnách, částka vybíraná na činžovním dosahovala 427 zlatých ročně. Významné finanční částky také seminář dostával z nejrůznějších odkazů a darů či pozůstalostí, tak například získal velký dům v Kroměříži, který pronajímal.

Do soustavy finančních zdrojů patřily díky odkazům také polnosti, rybníky a lesy prakticky po celé Moravě. Majetek nepatřil vždy přímo semináři, ale často kapitule a semináři byly přiřknuty dividendy z jeho hospodaření.

V roce 1882 seminář koupil velkostatek v Choryni s dvěma dvory o celkové výměře 377 ha za 182 000 zlatých. S jeho výtěžkem hospodaří až do roku 1934, kdy jej dává ředitelství semináře k dispozici ústřednímu ředitelství arcibiskupských statků. Neznáme bližší důvody převodu, ale vzhledem k tomu, že velkostatek byl v tomto roce již zatížen velkými dluhy, lze pochybovat o úspěšném hospodaření.

Za hospodaření s majetkem semináře nesl odpovědnost ředitel. Vlastní hospodaření semináře řídil kněz ve funkci ekonoma. Kontrolní funkci a rozhodovací pravomoci měl arcibiskup a jím pověřeni dva metropolitní kanovníci. Z početné korespondence obchodního charakteru vyplývá, že arcibiskup si skutečně udržoval poměrně detailní vhléd do hospodaření instituce a její chod v tomto směru také úspěšně ovlivňoval.

Ze semináře mělo velký prospěch i samotné město Kroměříž. Místní živnostníci a obchodníci dodávali své produkty škole, seminář byl největším odběratelem vody ve městě a také platil nemalé městské dávky.

Název instituce a výběr žáků

S názvem se zacházelo značně volně, a to i v úředních knihách. Je to poměrně překvapující zjištění vzhledem k proslulé rakouské byrokracii a úřední akurátnosti. Dokonce se v úředních protokolech objevují různé názvy instituce na jedné straně. Obvykle se do roku 1911 používal název „pacholecí semeniště“ nebo „knížecí arcibiskupský pacholecí seminář“. Název se pochopitelně v průběhu dějin měnil i v závislosti na změnách právního statusu školy.

Vzhledem k reformě z roku 1869 se ukazovala nutnost státní závěrečné zkoušky pro absolventy, aby mohli dále studovat bohoslovectví na fakultě. Proto byl úřední

název instituce změněn a uváděn jako „Diecézní učiliště pro předměty gymnaziální při arcibiskupském semináři v Kroměříži“. Termín „pacholecí semeniště“ byl ovšem v běžné řeči i úřední korespondenci nadále často používán. Seminář byl v systému škol monarchie soukromou institucí, neměl právní status veřejné školy, a to se projevilo i v názvu. V roce 1910 škola získala právo veřejnosti, a to bylo uděleno dle výnosu ministerstva kultu a vyučování „knížecímu arcibiskupskému soukromému ústavu pro předměty gymnaziální při chlapeckém semeništi v Kroměříži“. Od tohoto roku může seminář užívat názvu „soukromé gymnázium“. V úřední korespondenci se nadále používá spojení „arcibiskupské gymnázium a seminář“. Došlo tedy k úzkému propojení dvou institucí – semináře, který nyní měl za úkol především duchovní formaci mladých kleriků a sloužil primárně jako ubytovací instituce, a školy – gymnázia, kde se chlapci vzdělávali a zakončovali svoje studium maturitní zkouškou.

K dalším, avšak již nepatrným, změnám došlo za Protektorátu, kdy z názvu logicky vypadlo označení „československý“⁴⁵ a na vysvědčení byl nápis „republika československá“ přetištěn na „protektorát Čechy a Morava“.

Do semináře byli přijímáni chlapci jak německé, tak české národnosti. Tomu odpovídalo i složení profesorského sboru, který byl také z části německý. Poměr národnosti žáků se časem měnil, ale podle výkazů a statistik lze zevšeobecnit údaje ve prospěch zhruba dvou třetin žáků české národnosti ku jedné třetině německé. Vztahy mezi národnostmi jistě nebyly vždy ideální, ale navenek instituce vystupovala přísně jednotně. Studenti byli koneckonců připravováni především k duchovnímu povolání. Dosahovalo se toho důsledně vyžadovanou disciplínou, která počínala předpisem požadovaného chování hochy ve škole, dále v ubytovacích prostorách a také ve volném čase. Systém umožňoval mít nad chlapci prakticky permanentní dozor a chovanec semináře nebyl ponechán sám sobě ani o prázdninách. Porušení disciplíny, kázně nebo školního řádu bylo tvrdě postihováno. Chlapci v budově semináře prakticky dospívali, domů se jezdilo z ekonomických důvodů jen několikrát ročně, tzv. na vakace. To jistě nečinilo život studenta jednoduchým, na druhé straně to ale mladé lidi dobře formovalo pro budoucí kariéru a osobní život. Jednota a bratrství studentů bez ohledu na národnost vzala poněkud zasvé až vyhlášením republiky v roce 1918. To bylo pro školu a mezilidské vztahy náročné období.

Vyučovací řeč byla zpočátku německá, podle potřeby si učitel vypomáhal češtinou. Na nižším gymnáziu, tedy v primě a sekundě, se vyučovalo v mateřském jazyce se zřetelem k němčině. Němčina ale měla nejmenší počet vyučovacích hodin vůbec, protože se jí žák naučil samostatně v jiných předmětech, kdežto český jazyk

⁴⁵ v roce 1938 zněl oficiální název školy „Arcibiskupské československé gymnázium v Kroměříži“

měl jednou takovou dotaci, aby se v něm mohli zdokonalit. Záhy škola získala oboujazyčný ráz, kdy byly třídy děleny na české a německé, podle národnosti žáků.

V roce 1854/1855 z 26 žáků jich 23 docházelo na piaristické gymnázium, kde byla výuka v němčině. Protože od roku 1869 chlapci potřebovali k dalšímu studiu maturitní zkoušku, docházeli v 7. a 8. třídě na piaristické, později německé gymnázium, kde také závěrečnou zkoušku skládali. Tak tomu bylo až do získání práva veřejnosti. Aby mohli do 7. třídy nastoupit jako privatisté na jinou školu (právně byli i nadále chovanci semináře), museli předtím prokázat svoje znalosti a složit přijímací zkoušku v německém jazyce. Z těchto důvodů se v semináři pochopitelně kladl na výuku němčiny důraz, nicméně nikoli přehnaně a němčina nikdy za dobu existence ústavu nebyla hlavním vyučovacím předmětem. Mohl tedy snadno vzniknout dojem, že seminář plnil zejména školní lavice německého gymnázia a apriori byl tudíž protičeský. Tento názor je ovšem principiálně chybný. Z archivních dokumentů, korespondence i tištěných materiálů naopak vyplývá, jak úzkostlivě se dbalo o vyváženost obou jazyků. Ve školním řádu byla přímo zakotvena věta, že tresty musí být spravedlivě udělovány, a to bez ohledu na národnost žáka. Arcibiskupský chlapecký seminář byl v době habsburské monarchie jednou z přísně dvojjazyčných škol v Kroměříži.

Obzvláště pikantní je, že především žáci z pruské části arcidiecéze, tzv. hlučínští Moravci, byli často jako absolventi velkými národními českými buditeli. Pruská vláda dokonce svým poddaným zakázala navštěvovat kroměřížský seminář, i když jinak navštěvovali například německé gymnázium v Kroměříži.

Po roce 1911 byla vyučovací řečí čeština a němčina, němečtí žáci se učili z německých učebnic a čeští z českých. V zásadě tak jeden ústav spojoval gymnázium české a německé. I maturitní zkoušku student skládal ze svého mateřského jazyka.

V úředním styku se používala čeština, němčina a latina. Zatímco v úředních spisech od poloviny 19. století do roku 1910 převládá německý jazyk, od roku 1910 je to přesně naopak, čeština je dominantní řečí. Korespondence školy s ordinariátem olomouckým byla vedena buď v úřední latině, nebo v češtině, v německém jazyce se na arcibiskupa obrací výhradně němečtí profesori, a ještě ne vždycky. Lze vysledovat, že používání řeči v úředních spisech bylo spíše na národnosti zapisujícího než na úředním předpisu. Do Haliče se posílaly úřední přípisy v polštině. Vysvědčení byla vydávána česko-německá a německo-česká, podle uvedené národnosti abiturienta, kdežto hlavní protokol byl z technických důvodů veden vždy česky a německy. Dvojjazyčné protokoly se objevují do roku 1919, do té doby ještě nebylo rozhodnuto o osudu německy mluvících žáků a profesorů.

Od roku 1919 se stalo arcibiskupské gymnázium ryze českým ústavem s němčinou jako povinným předmětem. To bylo hlavně z toho důvodu, že

olomoucká diecéze oplývala rozsáhlými oblastmi s německým osídlením a dalo se předpokládat, že budoucí kněz, i české národnosti, může být umístěn právě tam.

Přijímací zkoušky, výuka a klasifikace

Rodiče každého uchazeče o přijetí do semináře museli podat písemnou žádost a doložit ji patřičnými doklady. Tím byl především křestní list, dále frekventační vysvědčení z obecné školy, v případě přestupu z jiné školy odpovídající školní zpráva. Doložitelná musela být i mravní bezúhonnost rodičů žadatele, kterou potvrzoval příslušný farní úřad. Posledním potvrzením byla lékařská zpráva, uchazeč nesměl trpět žádnou vážnou chorobou.

Pokud rodiče uchazeče splnili všechny náležitosti, byl zapsán jako kandidát semináře, později jako kandidát gymnázia a mohl přistoupit k přijímacím zkouškám. Uchazeč musel být hoch „zbožný, poddajný, skromný, nadaný s dobrým prospěchem ve vědách, zdravé a nevinné mysli ve zdravém těle.“⁴⁶

Přijímací zkoušky po dobu existence semináře neměly vždy jednotný ráz, prakticky se ustálily v neměnné formě až po roce 1910. Uchazeč předstoupil před arcibiskupa a jím pověřenou komisi, složenou z prefektů a profesorů semináře. Arcibiskup se celkem pravidelně přijímacího řízení účastnil, protože to byl obvykle první kontakt s možným budoucím knězem. Jen výjimečně za svoji osobu někoho pověřoval, obvykle svého sekretáře. Uchazeči se podrobovali jednak zkoušce informační a také zkoušce odborné. V informační části byl uchazeč zkoušen z náboženství, vyžadovaly se znalosti na úrovni prvních čtyř tříd obecné školy. Byl také dotazován na svoje aktivity ve farním společenství, zda ministruje a podobně. Během tohoto krátkého pohovoru byly zkoumány jeho mravní kvality a také sociální poměry.

Odborná část se skládala ze zkoušky z tzv. vyučovacího jazyka – buď českého, nebo německého, a to písemně ve formě diktátu a ústně – čtení textu a rozebrání větné i slovní jednoduché a rozvité věty. Z počtů byla žádána zběhlost ve sčítání, odčítání, násobení a dělení a řešení slovních příkladů. Počty měly také písemnou a ústní část. Ústní zkouška mohla být uchazeči prominuta v případě, že měl na vysvědčení z uvedených předmětů alespoň dobrou známku. Pro přijetí žáků do vyšších tříd bylo nutno vykonat diferenční zkoušky z individuálně stanovených předmětů. Výsledek přijímacího řízení byl uchazeči sdělen obvykle ještě týž den, ale nebylo to pravidlem. Uvážíme-li, že rodina s uchazečem musela do Kroměříže cestovat leckdy zdaleka, potom náročné testy a pohovory, není divu, že chlapci vzpomínali po letech na přijímací zkoušky jako na velmi náročný den.

Instituce měla vskutku výběrový charakter, ale ne vždy byl uchazeč nepřijat kvůli prospěchu. Velmi častým důvodem zamítnutí žádosti o přijetí nebo častěji

⁴⁶ Zakládající listina Fürstenbergova, Výroční jubilejní zpráva 1855–1935, SOA Kroměříž

o přestup z jiné školy byl věk. Pokud věk uchazeče přesahoval 10, maximálně 12 let, byl odmítnut. Vedení školy se obávalo, že již minul věk možný pro odpovídající duchovní formaci, že uchazeč už může mít vštípeny hodnoty, které se neslučují s představou církve o budoucím klerikovi. Stejně tak byli preferováni uchazeči z venkova, prostředí méně liberálního než města. Dalším důvodem zamítnutí žádosti byla nemajetnost rodičů. Jde zdánlivě o paradox, uvážíme-li, že seminář byl primárně určen právě chlapcům z chudých rodin. Pokud ovšem uchazeč nesplnil přísná kritéria pro udělení stipendia nebo neměl přislíbenou protekci majetného příznivce, pak nemajetnost rodičů vylučovala povinnost platit školné a uchazeč nemohl být přijat. Je ovšem pravda, že takovýchto případů nebylo mnoho. Výše poplatků za studium se během času lišila, ale student musel počítat s náklady v průměru cca 80 zlatých za rok a s částkou cca 750 zlatých za celé studium. Tento výdaj samozřejmě nezahrnoval ošatné a další mimořádné náklady. Udržet chlapce na studiích nebylo již tehdy nic jednoduchého.

Ředitelství semináře i pedagogický sbor se snažil být v kontaktu s rodiči nebo zákonnými zástupci, jak jen to šlo. Nebylo to jednoduché, protože cesta stála nemalé peníze a strávila i spoustu času. Návštěvní hodiny byly v neděli, rodiče mohli studenty navštěvovat ve vyhrazených návštěvních místnostech. Toto omezení platilo především pro dívky – sestry a další ženské příbuzné, které měly přísný zákaz vstupu do ubytovacích prostor chlapců. Kontakty s rodiči tedy nebyly časté a větší četnosti obvykle doznaly, pokud měl student výchovné nebo klasifikační obtíže. Přesto všechny výroční zprávy obsahovaly velmi hezký vzkaz rodičovské obci: „rodiče neb jejich zástupcové se snažně žádají, aby při každé vhodné příležitosti občas se dotazovali v ústavě na chování a prospěch žákův a vůbec vstoupili ve styk s ústavem. Jeví-li rodiče zvláštní bezstarostnost o své děti, správa ústavu učiní, seč jest, o blaho svých svěřenců, ale vyhrazuje si právo, bude-li potřeba, jednati, jak uzná za dobré.“⁴⁷

V době, kdy žáci navštěvovali veřejnou výuku na piaristickém gymnáziu, byla v semináři zřízena tzv. domácí výuka. Ta obsahovala nauku katolického náboženství, řeč latinskou, řeckou, německou a českou, dále hudbu se zřetelem na církevní zpěv. Výuka hudby, ať již povinná nebo ve formě kroužků, které vedli prefekti a učitelé, sehrávala ve výchovně vzdělávacím systému semináře vždy velmi důležitou roli. Žáci zpívali při bohoslužbách v kostele sv. Mořice, pořádali koncertní vystoupení pro veřejnost, hudbou doplňovali divadelní představení a mnozí také sami komponovali. Většina pedagogů byli aktivní hráči na hudební nástroj a v hudbě se opravdu vyznali. Za všechny zmiňuji alespoň hudebního skladatele P. Holaina a ředitele semináře P. Zmeškala, který byl přítelem mnoha významných českých hudebních skladatelů.

⁴⁷ Tuto zprávu obsahovala každá Výroční zpráva školy v oddílu Návěští

Ve výuce byly dále zastoupeny přírodní a humanitní vědy, matematika, zeměpis, dějepis, od 7. třídy také fyzika a filozofická propedeutika. Protože žáci 7. a 8. třídy pokračovali ve výuce na veřejné škole a museli skládat státní závěrečnou zkoušku, byla celá koncepce výuky podřízena státně platným osnovám. Systém vzdělávací přípravy byl tedy od samého počátku trvání školy plnohodnotný a srovnatelný se státními ústavami. Vyučující kladli velký důraz na kvalitu výuky a požadovaný talent žáků. Méně nadaní žáci se museli se školou rozloučit, zvláště velké nároky byly kladeny na výuku řečtiny a latiny. Latina se v nižších třídách vyučovala dokonce dvakrát denně.

Výuka probíhala šest dnů v týdnu, dopoledne od 8 do 11 hodin a odpoledne od 14 do 16 hodin. Jedinou úlevu pro žáky představovalo ukončení sobotní výuky v 11 hodin. Duchovní povinnosti byly také rozsáhlé. Studenti se účastnili poutních a křížových průvodů, ministrovali v kaplích i v kostele sv. Mořice, měli pravidelné bohoslužby, a to střídavě v českém a německém jazyce. Chlapci museli jednou za měsíc přijmout svátosti, denně se pravidelně modlit, cvičit se v liturgickém zpěvu. Jedenkrát za rok měli povinné exercicie a předepsanou povinnou literaturu z oblasti církevních dějin a životů svatých. Kromě duchovních povinností měli žáci ještě povinnou studijní dobu, tzv. silentium, při které se musel zachovávat klid a mlčenlivost.

Ministerským výnosem z roku 1910 č. 23.379 byly osnovy upraveny takto:

- výuka náboženství byla povinná ve všech třídách
- vyučovací jazyk byl český a německý - v tomto pořadí
- gymnázium bylo rozděleno na nižší (třída 1-4, později 1-3) a vyšší (4-8) a rozděleno na oddělení A pro české studenty a oddělení B pro studenty německé národnosti.

Od roku 1862 se mohli žáci poprvé podvolit maturitní zkoušce neboli, jak se tehdy říkalo, být uznáni dospělými. Maturitní zkouška na arcibiskupském gymnáziu se skládala ve třech termínech - letním, podzimním a únorovém. Uchazeč měl tři možnosti - mohl se ke zkoušce přihlásit - to byla nejběžnější a nejjednodušší možnost. Dále nemusel být ke zkoušce připuštěn - vyučující raději velmi bedlivě sledovali prospěch septimánů a oktávánů a než by riskovali zjevný a nedůstojný neúspěch uchazeče u maturitní zkoušky, raději jej ke zkoušce, pokud nevykazoval naději na úspěch, nepustili. Stejně tak mohl uchazeč dobrovolně před zkouškou odstoupit. To se dělo nejčastěji ze zdravotních důvodů. Potom mohl žádat o tzv. reprobaci, tedy opakování či opětovné připuštění, a to s odkladem na půl roku, rok či na dobu neurčitou.

Maturitní vysvědčení neobsahovalo výslednou známku, abiturient absolvoval buď s vyznamenáním, všemi hlasy nebo většinou hlasů. V případě neúspěchu měl možnost reprobace.

Maturitní zkouška byla náročná. Student musel absolvovat dvě písemné práce – podle své národnosti buď z jazyka českého nebo německého, a práci buď z latiny nebo řečtiny. Teprve poté mu bylo povoleno složit ústní zkoušku, která se skládala ze čtyř předmětů – opět buď jazyka českého nebo německého, z latiny nebo řečtiny, z vlastivědy a matematiky. Vlastivěda byla směsí otázek dějepisných, zeměpisných a občanské (vlastenecké) výchovy.⁴⁸

Protože na maturitním vysvědčení nebyly uvedeny známky z jednotlivých předmětů, podrobovala se většina studentů ještě zvláštní zkoušce z jazyka německého, obvykle z rozsahu 7. a 8. třídy. Bylo jim poté vystaveno zvláštní vysvědčení, aby se jím mohli prokazovat ve veřejném životě.

V době monarchie neexistoval jednotný způsob klasifikace. Soukromá gymnázia mohla disponovat vlastním klasifikačním řádem a situace byla ujednocena až přípisem Zemské školní rady č. 371 ze 14. 7. 1928, kdy byla navržena pětistupňová škála známek na středních školách. O této škále bylo na středních školách hlasováno pedagogickými sbory. Na arcibiskupském gymnáziu byl přijat 16 hlasy proti 2.

Žáci byli hodnoceni v mnoha oblastech, sledovalo se jejich mravní chování, pilnost ve výuce, domácí pořádek a úklid, a hlavně studijní výsledky. V hodnotícím systému semináře panovala mnohem větší tolerance než dnes. Student byl hodnocen až sedmi stupni – výtečně (Eximios, zkráceně Em) a výborně (eminentes, zkráceně em) bylo hodnocení nejvyšší. Chvalitebné hodnocení znamenalo jednak chvalitebně (landabiles, zkráceně ad) nebo uspokojivě (bonos, zkráceně i). Slabší výsledek byl hodnocen jako dostatečně (sufficientes, zkráceně 1). Učitel měl možnost vyjádřit svoji nespokojenost přechodným stupněm – sotva dostatečně (nix sufficientes, zkráceně – 1). Student, nad jehož setrváním v ústavu se stahovala mračna, byl ohodnocen nedostatečně (non sufficientes, zkráceně 2). Ale teprve definitivní známka zcela nedostatečně (prosus insufficientes, zkráceně 3) znamenala reprobaci, tj. opakovanou zkoušku nebo odchod ze školy.

Odchody ze školy a ukončení studia měly několik důvodů. Již zakládající listina celkem jednoznačně definovala základní důvody k odchodu: „...kdyby kdokoliv časem poznal, že se k onomu povolání nehodí, bude mu volno ze semináře odejítí“. V první řadě se jednalo o prospěchové důvody. Studium bylo opravdu velice náročné, nejdůležitějšími předměty byla latina a řečtina a ty byly také nejčastějšími důvody četných reprobací. Z třídních protokolů a zápisů porad vyplývá, že každý případ profesori velmi bedlivě zvažovali, hodnotili zejména, zda je neprospěch způsoben nedostatkem talentu nebo má jiné, přechodné, důvody. Další příčinou byl zdravotní stav. Seminář i školní budova byly rozlehlé prostory, nevlídné zejména v zimních měsících, které bylo jen velice nesnadné vytopit. Studenti navíc žili prakticky neustále ve společenství druhých, o nejrůznější choroby nebyla nouze.

⁴⁸ Výsledky maturity byly zaznamenávány do maturitních protokolů, SOA Kroměříž

Mnohdy i banální onemocnění přerostlo ve vážné a mělo fatální důsledky. Studenti s trvale nebo dlouhodobě podlomeným zdravím museli studium přerušit buď dočasně, nebo natrvalo. Jednalo se především o respirační choroby, případně tuberkulózu.

Vážné následky, které měly za výsledek ukončení studia, měly prohřešky proti kázni, dobrým mravům nebo disciplíně vyžadované školním řádem. Základní tezi opět definuje zakládající listina: „vzurní a nenapravitelní, zvláště rozsévající špatných mravů ať se vypudí, aby zbožný a svatý ústav neutrpěl škody.“ Drobné prohřešky proti kázni byly obvykle řešeny hned na místě učitelem a trestány podle školního řádu, například klečením, vykázáním ze třídy apod. Leckdy byl student odsouzen k únavnému mnohonásobnému opisování věty nebo vypracováním mimořádného úkolu, případně měl uložený jiný úkol směřující k jeho pokání. Vážnější případy byly řešeny pohovory ředitele s rodiči. Škola měla k dispozici i školní karcer. Nevíme bohužel nic bližšího o této instituci školního vězení, ale pokud je zmiňována, tak v souvislosti se vzpurným chováním žáka.⁴⁹

V celé historii semináře a gymnázia není doložen jediný příklad exemplárního potrestání tělesným trestem, i když je možné, že se k němu za jistých okolností mohli učitelé uchýlit. Konečný trest – vyloučení z ústavu za kázeňský delikt, byl velice vážný trest prakticky s trvalými následky. Za Rakouska-Uherska existovala možnost být vyloučen ze všech veřejných ústavů v příslušné zemi, nebo dokonce celé monarchii. Toto opatření se realizovalo kupodivu docela jednoduchým způsobem. Příslušný ústav, který k takovému opatření sáhl, rozeslal na všechny školy monarchie dopis s vylíčením případu a s oznámením, k jakému trestu pedagogický sbor přistoupil.⁵⁰ Tento dopis musel být každou školou odpovídajícím způsobem úředně zaevidován a vzat na vědomí. Pokud se vyloučený provinilec snažil dosáhnout přijetí na jiné škole a zatajit skutečnost, že byl vyloučen, stačilo jeho jméno ověřit v přijaté poště. Toto oznámení bylo zasíláno i soukromým ústavům a jen na nich potom bylo, zda se nad provinilem ustrnou. Pokud ne, nezbývalo dotyčnému než se se studiem navždy rozloučit, nebo odejít studovat do ciziny.

K vylučování se v knížecím arcibiskupském semináři přistupovalo z několika příčin. Tou byly opakované krádeže (ty při takovém množství chlapců na jednom místě nebyly zase až tak výjimečné), rozlišovalo se, zda student kradl jiným jídlo, protože měl hlad, nebo peníze či jiné cennosti. Ty ostatně studenti vůbec neměli mít při sobě a v případě studentů nižšího gymnázia byly zakázány i hodinky. Dalším důvodem bylo nedovolené vzdálení se z budovy semináře. Student neměl prakticky vůbec možnost pohybovat se po městě sám, bez dozoru prefekta či v pozdějších

⁴⁹ Vězení s uloženým silentiem jej zbavovalo svobody na blíže neurčitou dobu (prameny uvádí maximálně 24 hodin) a mělo sloužit k meditaci a pokání za spáchaný čin, pochopitelně jen za přísunu nejnужnější stravy

⁵⁰ Pokud takovéto oznámení putovalo do jiné země monarchie, byla vyrozuměna odpovídající školní rada a ta sama již rozeslala všem školám upozornění

dobách rádce své družiny⁵¹. I nemocní byli ošetřováni lékařem ústavu v domácí nemocnici. Pokud byl tedy chycen mimo budovu semináře, takřka s jistotou se jednalo o nedovolené vzdálení se a bylo potrestáno.

Posledním důvodem byl nákup a čtení nedovolených nebo zakázaných knih. Pokud nám dnes tento důvod připadá paličský a zpátečnický, nezapomínejme, že jsme v době Rakouska-Uherska a že stejné tresty za tyto prohřešky byly udělovány i na veřejných školách. Obecně byl ve společnosti rozšířen názor, že mládež stojí jen krok od naprosté morální zkázy a devastace a že za to mohou velkým dílem různé anarchistické, komunistické či frivolní spisy. Chlapci byli varováni před zahálkou, mravní zpusťostí a morálním úpadkem. Jako příklad, jak klesnout na dno, byly dávány případy důsledků alkoholismu, hazardních her, prostituce, ale také onanie a četby zakázaných knih. Studenti disponovali školou schváleným seznamem literatury, kterou musí nebo mohou číst, a mezi libri prohibiti patřily především rodokapsy, kovbojky, erotická a protináboženská literatura. Někteří vyučující ovšem projevovali jistou míru pochopení pro dobrodružné sklony dospívajících chlapců. Takový byl např. P. Škráček, který chlapcům potajmu půjčoval Mayovky a detektivky. Stejně tak byli varováni před nemírným užíváním biografu, který člověka ohlupuje. Ještě v roce 1919 se v regionálních novinách autor rozhorloval nad nemravnými plakáty kinematografu, který sice avizuje film na antický námět, ale za pomoci poodhalených figur bohyň a nymf. Inu ...o tempora, o mores...

Příště se dočtete: o pedagogickém sboru a personálu semináře, o osudech školy před první světovou válkou a jak se studovalo v době Velké války...

⁵¹ Jednalo se o skautský systém družin a rádců v jejich čele, na gymnáziu byl používán od roku 1945